

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 37.03

Смола Л. Є.,
доктор політичних наук, професор кафедри
видавничої справи та редагування НТУУ «КПІ»,
(Україна, Київ), lid-leo@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В статті розглядається термін «інформаційна війна», цілі, способи та методи ведення. Аналізуються новітні комунікаційні технології як інструменти інформаційної війни: соціальні мережі, блоги та форуми. Отримується нове інформаційне явище – меми. Стверджується, що прийоми та методи інформаційного протиборства з воєнної сфери успішно перенесені у політичну площину. Робиться висновок, що інтерактивні формати із соціальними медіа дозволяють протидіяти інформаційній агресії. Зазначаються основні аспекти інформаційного домінування: проникнення в інформаційне середовище країни, формування внутрішніх конфліктів, паніки, хаосу в інформаційному просторі, руйнування елементів соціальної системи.

Ключові слова: інформаційна війна, політична комунікація, мас-медіа, інформаційні технології, інформаційне протиборство, медіапростір.

Розвиток комунікаційних технологій, швидкий обмін політичною, економічною, науково-технічною та іншою інформацією, застосування нових технологій в усіх сферах громадського життя, у виробництві та управлінні надають великі можливості державним інститутам та громадянам. Динамічні зміни в суспільстві активізують потребу людей в об'єктивній інформації і вимагають орієнтування в політичній та соціально-економічній обстановці. Однак інтенсивний інформаційний вплив створив умови для маніпулювання масовою та індивідуальною свідомістю людей, коригування їхньої поведінки та прийняття рішень. Виникла необхідність аналізу комунікаційних технологій в умовах ведення інформаційної війни.

Цілі статті – розглянути феномен інформаційної війни в контексті розвитку комунікаційних технологій, проаналізувати її особливості та шляхи протидії.

В силу значної ефективності новітніх комунікаційних технологій та методів управління великими масами людей, майже невідворотним стало їх застосування на державному та міждержавному рівні. Першочерговою постала проблема захисту власного національного інформаційного простору. Д. Робертсон, аналізуючи взаємозв'язок інформаційних та суспільних процесів, висунув тезу, що «цивілізація – це інформація», за якою рівень розвитку суспільства визначається обсягами інформаційних обмінів [1, с. 17–26]. Однак ще М. Вебер твердив, що основою розвитку суспільства є не матеріальне, а духовне життя та сфера свідомості в цілому. «Соціальний прогрес зумовлюється передусім його духовним середовищем», – підкреслював історик А. Тойнбі [2, с. 254]. Інформація робить можливим спільне існування і узгоджену діяльність багатьох людей, здійснює інформаційне забезпечення економічної та оборонної могутності суспільства, його ідейної та психологічної єдності, формує ідейні та психологічні стереотипи суспільства. Відповідно, інформаційна зброя стала ефективним засобом для вирішення багатьох військово-політичних

питань. І цьому контексті особливої ваги набуває проблема протидії інформаційному домінуванню, пануванню (перевазі) одного геополітичного суб'єкта над іншими, тобто питання ведення інформаційної війни. Основним аспектам проблеми інформаційної війни присвячена була монографія С. Расторгуєва «Информационная война», де показана її історія, перспективи, сформульовані ключові завдання, вирішення яких необхідні для розробки стратегії інформаційного впливу. В праці представлений ряд оригінальних результатів по теорії інформаційної зброї та математичному апарату аналізу проблеми [3]. Окремі аспекти розглядаються в дослідженнях В. Лісичкіна, Л. Шелєпіна «Третья мировая информационно-психологическая война», О. Грєневцького «Информационная война против России», І. Панаріна «Технология информационной войны» тощо. Однак для цих робіт характерна певна заангажованість і відсутність наукового підходу до проблематики. Винятком є монографія А. Манойло, А. Петренка, Д. Фролова «Государственная информационная политика в условиях информационно-психологической войны», де представлена концепція державної інформаційної політики в умовах загроз використання іноземними державами арсеналу сил, засобів та методів інформаційно-психологічної війни в політичних цілях. Авторами був розроблений новий підхід щодо структури психологічних операцій як комбінації основних її елементів – дезінформування, лобіювання, маніпулювання, шантажу та управління кризами [4]. Аналізом інформаційної війни, її форм та методів займався такі українські науковці як С. Грачов, Я. Жарков, М. Дзюба, Е. Колесов, О. Левченко, В. Легомінов, В. Остроухов, М. Онищук, В. Петрик, А. Юричко. Ряд науковців висвітлювали аспекти інформаційно-психологічних впливів в своїх дисертаційних дослідженнях. З українських дослідників слід виділити монографію О. Литвиненко «Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії», де автором розкриваються сучасні підходи до проблематики спеціальних інформаційних операцій, окремо розглядаються їх сценарії [5]. Аналіз досліджень західних науковців свідчить про три основні напрями в сфері дослідження комунікаційних технологій. Перший (У. Ліппман) в своїй основі передбачав безмежну здатність ЗМК впливати на громадську думку та маніпулювати нею з необхідними для замовника результатами. Ключовим моментом є аналіз ефективності впливу засобів масової комунікації. Представники другого напрямку (П. Лазарсфельд, Б. Бірельсон) вважали, що тотальний вплив неможливий і його ефективність залежить від вивчення аудиторії, її характеристик, партійної приналежності тощо. Акцент робився на вивчення соціально-психологічних особливостей соціуму, архетипу населення, його стереотипів, установок, міфів тощо. Третій напрям (Д. Батлер, Д. Стоукс) узагальнив новітні дослідження в сфері інформаційних ресурсів та технологій, визначив комунікативні стратегії мас-медіа

та зосередив увагу на аналізі інформаційного середовища: на контент-аналізі повідомлень, адекватності сприйняття об'єктами впливу інформації та можливостях інформаційних технологій для завоювання та утримання влади.

Серед дослідників інформаційного суспільства немає єдиного підходу щодо концептуального бачення комунікаційних технологій. Більшість вчених в своїх наукових розробках акцентували увагу на можливостях, які надають комунікаційні технології, як то у донесенні інформації чи забезпеченні прав людини (е-врядування). Комунікаційні технології вивчали Г. І. Захарова, А. І. Семенченко, О. М. Холод та ін. Однак складно виділити наукові доробки, які б аналізували загрози в інформаційній сфері та особливості інформаційної війни в контексті використання новітніх комунікаційних технологій.

Виникнення та поширення соціальних мереж – медіа, інформація в яких створюється загальною аудиторією (сайти, інтернет-форуми, блоги, чати тощо) є закономірним впровадження інформаційних технологій в суспільне життя. Специфіка цього медіа полягає в тому, що він надає можливість обговорювати різноманітні теми, що актуальні в соціумі та мобілізувати спільні дії. Актуалізація комунікативних потреб людей та розвиток комунікацій зумовила використання технологій оперативного інформування. Американські дослідники (М. Лундт, К. Ховланд, Л. Доуб) прийшли до висновку, що будь-яке перше повідомлення про окремий факт здійснює більш сильний вплив на аудиторію, ніж всі наступні інформування. Змінити думку аудиторії впливу, яка склалася внаслідок первинної інформації, особливо в сфері політичних процесів важче, ніж сформувати це ставлення. Мова йде перш за все про динаміку процесів масової свідомості, а не окремих груп, що мають вже сформовані позиції стосовно певної інформації [6]. Це зумовило появу тези: «якщо CNN не показало певну подію, то відповідно в реальності вона не відбулася». Окремо слід виділити нову сферу впливу – блоги, які вже активно використовуються в інформаційній війні. Ефективність блогів в інформаційній протидії зумовлена різними чинниками. Однак в їх основі лежить використання методу ще «доінтернетівської» епохи, а саме «висловів лідерів думок» та «суспільно значущих осіб». І якщо раніше для донесення повідомлення необхідно було надрукувати листівку, записати телепередачу чи відеозвернення, то тепер для цього необхідно лише опублікувати текст на інтернет-сторінці. Відомий блогер, що користується підтримкою в суспільстві, у блозі декларує свій підхід до проблеми/політичної сили/тощо. В цій ситуації використовується технологія «ключові слова». Таким чином, читачі, що зацікавилися певною статтею, можуть перейти в категорію та прочитати інші повідомлення. Вивчивши тисячі блогів, компанія MindComet.com зробила висновок: блогосфера складається з освідчених, соціально адаптованих осіб, що ефективно впливають на соціум. Блогери відстоюють свої політичні погляди, підтримують соціально значущі процеси та швидко реагують на зміни, що відбуваються [7, с. 248]. З початку українсько-російської війни в соціальних мережах («ВКонтакте», Facebook) створювалися групи з явними та прихованими модераторами, які намагалися формувати громадську думку, певні панічні (антиукраїнські) настрої. Експерти неодноразово викривали діяльність «інтернет-

тролів» (замовних коментаторів), завданням яких було створювати необхідні інформаційні «хвилі» та впливати на громадську думку в Україні, РФ і західних країнах [8].

Соціальні мережі відкрили можливості для оперативного інформування суспільства про діяльність ворожих угруповань на території України. Так, робота міжнародної волонтерської групи InformNapalm, яка займаються OSINT-розслідуваннями щодо участі підрозділів ЗС Росії у бойових діях на Донбасі стала підґрунтям для викриття російської агресії на Донбасі [9]. Комунікативні інновації стали ефективним інструментом у боротьбі з пропагандою. Stopfake – український проект по аналізу новин, перевірка та спростування викривленої інформації та пропаганди про події в Україні, яка розповсюджується у ЗМІ. Ефективність цього проекту була визнана на міжнародному рівні. Інформаційні технології породили нове явище – інтернет-мем (від англ. Meme – ідея, поведінка, стиль, що поширюється від однієї людини до іншої). Фактично набула розширення ідея Р. Докінза про концепцію «мему» [10]. Аналіз ЗМК показав появу стійких кліше, що несуть певний зміст – «укропи», «ватніки», «колоради», «кіборги» тощо. Так, до прикладу, у ЗМК було виявлено близько 3 тис. статей, де вживався штучний інтернет-мем «вежливые люди» – кліше російської пропаганди для позначення окупаційних військ, які висадилися в Криму без розпізнавальних знаків [11]

Підсумовуючи, слід виділити основні засоби інформаційного домінування, які стали можливі за нових комунікаційних технологій:

- культурне та духовне проникнення в інформаційне середовище країни та пропаганда власних соціокультурних цінностей;
- створення умов, що ведуть до інформаційної залежності від потоків інформаційних ресурсів та технологій;
- встановлення контролю над інформаційно-телекомунікаційною структурою, присутність ЗМК у інформаційному просторі країни;
- дискредитація влади, силових структур країни, громадських ініціатив;
- формування напруги в суспільстві, панічних настроїв, внутрішніх конфліктів, що зумовлюють хаос в структурі інформаційного простору, дестабілізація ситуації в країні – руйнація елементів системи регулювання суспільних відносин.

Підводячи підсумки технологічних засобів забезпечення інформаційної взаємодії, слід відмітити, що вони створили широкі можливості для поширення певних ідей та методів впливу. Комунікаційні технології вже формують зміст процесу суспільної взаємодії та розповсюдилися на все поле політичної влади і державного управління, вони застосовуються як в легальних процесах застосування влади, так і в не конвенціональних, які передбачають застосування нелегітимних дій (маніпулювання громадською думкою, технологія залякування, тероризм, психологічні акції тощо). Вплив на інформаційний ресурс держави став одним з джерел загроз для національної безпеки будь-якої країни. Доступ до широкомасштабного використання нових комунікаційних технологій та контролю за ЗМК багаторазово посилив можливості інформаційного впливу на людей шляхом зміни інформаційного середовища суспільства.

Розвиток комунікаційних технологій створив широкі можливості для застосування інструментарію інформаційної війни. Результативність використання технологічних засобів залежить від сукупності ресурсів задіяних в інформаційній війні. Однак створення більш інтерактивних, інтегрованих із соціальними медіа форматів дозволить використовувати альтернативні джерела інформації та протидіяти в умовах інформаційного протиборства. Загрози в інформаційній сфері, що зросли в умовах інтенсивного розвитку комунікаційних технологій, вимагають змін в законодавчому полі та у сфері національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Робертсон Д.С. Информационная революция: наука, экономика, технология. Реферативный сб./ИНИОН РАН – М., 1993.
2. Тойнби А.Дж. Постыжение истории. – М., 1991.
3. Расторгуев С.П. Информационная война. – М., 1998.
4. Манойло А.В., А.Петренко А.И., Д.Фролов Д.Б. Государственная информационная политика в условиях информационно–психологической войны. – М., 1999.
5. Литвиненко О.В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії. – К., 2000.
6. Doob L.W. Public Opinion and Propaganda. New York, 1956; Hovland C. et al. Order of presentation persuasion. New Haven, 1957 etc.
7. Попов А. Блоги. Новая сфера влияния. – М., 2008.
8. Max Seddon. Documents Show How Russia's Troll Army Hit America [Electronic resource] // BuzzFeed. – June 2, 2014. – Mode of access: <http://www.buzzfeed.com/maxseddon/documents-show-how-russias-troll-army-hit-america>
9. Профессиональная российская армия в Украине. Исследования и инфографика. <https://informnapalm.org/12174-russianpresence>
10. Докинз Р. Эгоистичный ген. — М., 1993.
11. Як штучно створене словосполучення інфікувало українські ЗМІ [Електронний ресурс] // Нова Україна : веб-сайт Ін-ту стратег. дослідж. – Режим доступу: <http://newukraineinstitute.org/new?id=396>

References

1. Robertson D.S. Ynformacyonnaya Revolucyya: nauka, ekonomyya, technolyya. Referatyvnyy Sb. / INION RAN – M., 1993.
2. Toynbi A. J. Postyzyhenye istoriy. – M., 1991.
3. Rastorguev S.P. Ynformacyonnaya war. – M., 1998.
4. Manoiilo A.V., Petrenko A.I., Frolov D.B. Gosudarstvennaya ynformacyonnaya politika v usloviyah ynformacionno–psyholohycheskoy wojny. – M., 1999.
5. Litvinenko O.V. Special ynformacijni operacii ta propagandystski campanii. – K., 2000.
6. Doob L.W. Public Opinion and Propaganda. New York, 1956; Hovland C. et al. Order of presentation persuasion. New Haven, 1957 etc.
7. Popov A. Blogy. Nova sphere vliyaniya. – M., 2008.
8. Max Seddon. Documents Show How Russia's Troll Army Hit America [Electronic resource] // BuzzFeed. – June 2, 2014. – Mode of access: <http://www.buzzfeed.com/maxseddon/documents-show-how-russias-troll-army-hit-america>
9. Professionalnaya rossyyskaya armiya v ukrainie. Yssledovaniya i Infographica. <https://informnapalm.org/12174-russianpresence>
10. Dokynz R. Egoistichny gen. – M., 1993.
11. Yak shtuchno ctvorene slovopolucha infectevalo ukrainski media [electronic resource] // New Ukraine: website inst. strategich. doslidzh. – Rezhym dostupu: <http://newukraineinstitute.org/new?id=396>

Smola L. Ye., Doctor of Political Sciences, Professor of the Department of Publishing and Editing PPI, National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute" (Kiev, Ukraine), lid-leo@ukr.net

Information warfare in the context of communication technologies

In this article term "information war" its targets, methods and practices are examined. Latest communication technologies as tools of information warfare is analysed, all kinds of social networks, blogs and forums. Memes – new information phenomenon is described. It is alleged that the techniques and methods of information confrontation with the military sphere is successfully transferred to the political plane. It is concluded that interactive with social media information will resist aggression. Indicate the main aspects of information dominance, penetration into the information environment of the country, formation of internal conflicts, panic, chaos in cyberspace, destruction of elements of the social system and so on.

Keywords: information war, political communication, mass media, information technology, information confrontation, media landscape.

Smola L. E., doctor of political sciences, professor of the Department of Publishing and Editing PPI, National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute" (Kiev, Ukraine), lid-leo@ukr.net

Информационная война в контексте развития коммуникационных технологий

В статье рассматривается термин «информационная война», цели, способы и методы ведения. Анализируются новейшие коммуникационные технологии как инструменты информационной войны: социальные сети, блоги и форумы. Описывается новое информационное явление – мемы. Утверждается, что приемы и методы информационного противоборства с военной сферы успешно перенесены в политическую плоскость. Делается вывод, что интерактивные форматы с социальными медиа позволяют противодействовать информационной агрессии. Указываются основные аспекты информационного доминирования: проникновение в информационную среду страны, формирование внутренних конфликтов, паники, хаоса в информационном пространстве, разрушение элементов социальной системы.

Ключевые слова: информационная война, политическая коммуникация, СМИ, информационные технологии, информационное противоборство, медиaprостранство.

* * *

УДК 316.35:321.7

Винникова Н. А.,

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології філософського факультету, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (Україна, Харків), n.a.vinnikova@karazin.ua

ПРЕДСТАВНИЦТВО СОЦІАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У ВИМІРІ ГЛОБАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Розглянуто проблематику представництва соціальних інтересів на рівні глобального управління. Шляхом екстраполяції теоретико-методологічних принципів плюралістичного, корпоративістського і мережевого підходів до практики політичної і громадянської партисипації виявлено ключові проблеми досягнення врівноваженої репрезентації суспільних інтересів у глобальному вимірі реалізації владних відносин. Доведено, що тиск наднаціональних еліт, здійснюваний для ухвалення певних політико-управлінських рішень, масштабний розрив у володінні ресурсами між елітами і громадянами та неефективність наявних інституційних механізмів політичного й громадянського представництва у міжнародних структурах обумовлюють зростання чисельності й активності неорганізованих суспільних рухів і мережевих об'єднань як альтернативних форм репрезентації соціальних інтересів.

Ключові слова: політичні рішення, глобальне управління, представництво, баланс інтересів, плюралізм, корпоративізм, мережі.

Створення ефективної системи ухвалення владних рішень на основі оптимального соціальних інтересів у політичній сфері від античності й до сьогодні визнається одним з центральних питань суспільного устрою. Трансформація державного суверенітету під впливом глобалізації зумовила формування нової моделі соціального ладу, що передбачає зміну форматів і принципів взаємодії основних акторів політичної влади, адже значна частина аспектів внутрішньої політики держави, опосередкована рішеннями, які ухвалюються поза її межами. Наслідком таких тенденцій є дисбаланс представництва соціальних інтересів у політичних рішеннях, особливо на глобальному рівні управління.

Дослідження останніх років виявили, що така ситуація спричинена недостатньо розвинutoю сферою громадянського представництва на міжнародному рівні: неурядові організації не беруть безпосередньої участі у процесах ухвалення рішень, а їхні функції зводяться до лобювання партикулярних інтересів (К. Гоулд, М. Конніг–Арибугі, Дж. Плеєрс, Р. Тиннвельд, Б. Холден). Сфера політичного представництва, втілена в діяльності партій, політичних рухів і у парламентаризмі, поступово втрачає свій легітиміційний ресурс посередника між органами влади і суспільством, доказами чого є поширення